

ТЕТЯНА НОВІКОВА,
кандидат педагогічних наук
(Україна, Хмельницький, Національна академія Державної прикордонної служби
імені Богдана Хмельницького)
TETIANA NOVIKOVA,
candidate of pedagogical sciences
(Ukraine, Khmelnytskyi, National Academy of the State Border Guard Service
named after Bohdan Khmelnytskyi)
orcid.org/0000-0002-9895-6152

Дидактико-методичний комплекс забезпечення процесу формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників

Didactic and Methodical Complex of Formation Process Providing of Socio-Cultural Values of Future Border Guard Officers

У представленій статті автор визначає одну з найбільш актуальних суспільних проблем у будь-якій країні - формування соціокультурних цінностей особистості, аналізує проблему дидактико-методичного комплексу, що забезпечує процес формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників. Виокремлено основні складові дидактико-методичного комплексу та детально розкрито їх зміст. Зазначено, що впровадження даного дидактико-методичного комплексу дозволить удосконалити існуючу систему професійної підготовки майбутніх офіцерів, спрогнозувати можливі проблемні моменти в організації навчального процесу, забезпечити ефективність процесу соціалізації курсантів у вищому навчальному закладі та сприятиме формуванню соціокультурних цінностей при викладанні гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: *дидактико-методичний комплекс, майбутні офіцери-прикордонники, методичні рекомендації, викладання іноземної мови.*

In modern society, the formation of personal values and their structures are complex and controversial, due to qualitatively new changes in the structure of social relations, changing ideological orientation of Ukrainian society, the introduction of market economy. Formation of socio-cultural values of the individual has been one of the most urgent problems in any country. Ukraine is not the exception, where modern conditions of social and economic transformation and modernization of education are particularly important in exosphere formation of future professionals. The policy of building a new democratic society needs to educate young people on the basis of democratic, social and cultural values while studying at a university.

Understanding scientific-pedagogical management of the nature and importance of social and cultural values, the use of criteria and indicators for their formation in the educational process is an important precondition for improving socio-cultural values in the formation of future officers of the State Border Guard Service of Ukraine. Cultural values formation of cadets is not only education, but also educational purpose, so tangible results can be achieved while achieving the threefold purpose of employment: education, educational and developmental. This educational goal is oriented on the use of certain features of the phenomenon being studied. The educational goal provides education, communication, culture, values, character traits: teamwork, activity, patriotism. Objective aim is to provide training and development of intellectual skills.

In view of this we can conclude that purposeful shaping of social and cultural values provided the best combination of different activities (training, service), understanding their contents, using a complex of effective forms and methods aimed at achievement a positive result. Teaching in higher education involves not only the acquisition and securing the necessary professional knowledge and skills, but also is accompanied by the formation of personal qualities, professional character traits, values, interests and so on. It should be noted that the formation of social and cultural values, due to the general patterns of socialization (development) of an individual, is influenced by the peculiarities of a human psyche and gained experience.

In the present article, the author analyzes the problem of didactic and methodical complex that provides the formation of social and cultural values of future borderguard officers. The thesis determines the main components of didactic and methodical complex and discloses in detail their contents. Thus, implementation of the specified didactic and methodical complex will improve the existing system of professional training of future officers, predict possible problem points in the educational process, ensure

the efficiency of the process of socialization of students in universities and promote the formation of cultural values in teaching humanities.

Key words: *didactic and methodical complex, future officers, borderguard, guidance, teaching a foreign language.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасному суспільстві питання формування цінностей особистості та їх структури є складним і суперечливим, що зумовлено якісно новими змінами у структурі суспільних відносин, зміною ідеологічної спрямованості українського суспільства, впровадженням принципів ринкової економіки.

Формування соціокультурних цінностей особистості здавна було однією з найбільш актуальних суспільних проблем у будь-якій країні. Не є винятком й Україна, де в сучасних умовах соціально-економічних трансформацій і модернізації освіти особливого значення набуває формування аксіосфери майбутніх фахівців. Курс на побудову нового демократичного суспільства потребує навчання молоді на основі демократичних, соціокультурних цінностей, що передбачає насамперед аксіологізацію професійної підготовки під час навчання у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Результати аналізу наукової літератури з проблеми дослідження дозволяють зробити висновок, що формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів прикордонного відомства відбувається в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі, який забезпечує засвоєння соціокультурних цінностей під час навчально-виховного процесу та самостійної науково-творчої діяльності, набуття курсантами своєї соціальної сутності, включення в професійні соціальні відносини і інтеграцію в соціальну систему. Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій була також предметом уваги філософсько-аксіологічних (І. Зязюн [7]), соціологічних (В. Ядов), психологічних (К. Абульханова-Славська [1], І. Бех [3], І. Кон [8],) та педагогічних (Т. Бутківська [5], С. Дудорич [6], О. Діденко [10] та ін.) досліджень.

Метою статті є аналіз дидактико-методичного комплексу забезпечення процесу формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу... Розуміння науково-педагогічним та керівним складом сутності й значення соціокультурних цінностей, використання критеріїв і показників їх сформованості в навчально-виховному процесі є важливою передумовою підвищення рівня сформованості соціокультурних цінностей у майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України [9]. Формування соціокультурних цінностей курсантів є не лише навчальною, але й виховною метою, тому конкретних результатів можна досягти лише за умови досягнення триєдиної мети заняття: освітньої, виховної та розвиваючої. При цьому освітня мета зорієнтована на усвідомлення особливостей вживання певного явища, що вивчається. Виховна мета передбачає виховання культури спілкування, ціннісних орієнтацій, рис характеру: колективізм, вміння працювати в команді, активність, патріотизм. Розвиваюча мета покликана забезпечити розвиток навчально-інтелектуальних вмінь.

З огляду на це можна зробити висновок, що цілеспрямоване формування соціокультурних цінностей забезпечується оптимальним поєднанням різних видів діяльності (навчальної, службової), розумінням їх змісту, використанням комплексу дієвих форм і методів, що спрямовані на досягнення позитивного результату. Навчання у вищому навчальному закладі передбачає не лише набуття і закріплення професійно необхідних знань, умінь і навичок, але й супроводжується формуванням особистісних якостей, професійних рис характеру, цінностей, інтересів тощо. При цьому слід звернути увагу на те, що формування соціокультурних цінностей хоч і обумовлене загальними закономірностями соціалізації (розвитку) особистості, але воно завжди є індивідуальним, на нього впливають особливості людської психіки та набутий життєвий досвід.

Нами спроектовано дидактико-методичний комплекс забезпечення процесу формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників, в основі якого є низка відповідних методичних рекомендацій:

1. Насамперед необхідно визначити логічно обумовлену послідовність вивчення тем навчальної дисципліни та організацію проведення занять. Впровадження цієї рекомендації передбачає врахування викладачем системності знань з конкретної навчальної дисципліни і розуміння внутрішніх взаємозв'язків тем, занять і основних категорій. Слід зважати на те, що окреме заняття на визначену тему не може забезпечити вирішення усіх завдань навчальної дисципліни, оскільки воно є лише окремою частиною в системі занять. Плануючи навчальний курс або тему, дуже важливо визначити, яке місце в системі навчальної дисципліни займає кожне заняття, яка його дидактична мета, його відповідність навчальним завданням курсу загалом. Саме тому перш ніж розробляти методики проведення окремих занять, необхідно уточнити тему і мету кожного з них та визначити послідовність їх опрацювання.

2. Важливо визначити чітку дидактичну структуру (зміст) навчальної дисципліни та усіх тем.

Навчальний матеріал є педагогічним засобом досягнення навчальних цілей при вивченні гуманітарних дисциплін, який опосередковує умови реального соціального життя. З огляду на це навчальний матеріал потрібно представляти у зручній формі, зміст якого повинен бути пов'язаний із життєвими планами курсантів та розкривати реалії їх майбутньої діяльності. Відбір і планування навчального матеріалу потребують спеціального дидактичного аналізу його змісту. У результаті важливо сформулювати основні поняття, закономірності (положення), результати їх використання; подавати навчальний матеріал за конкретною методологією курсу, тобто знання про предмет і метод цієї науки, а також (за необхідності) методологічні знання про наукове поняття, закон, теорію, гіпотезу, схеми опису основних понять і положень курсу тощо [4].

3. Слід формулювати цілі навчальної діяльності, розкриваючи її мотиваційну та якісну характеристики. Першочерговим завданням при організації процесу навчання є визначення та перевірка конкретних цілей, спрямованих на досягнення завдань соціалізації курсантів. Принципу єдності сформованих знань, умінь та практичної їх реалізації можна досягти тільки у тому випадку, якщо цілі навчальної діяльності сформульовано через знання і уміння, тобто через види і способи соціальної діяльності, що повинні засвоїти майбутні офіцери. Ці види соціальної діяльності потрібно супроводжувати вказівкою на їхні мотиваційні та якісні характеристики.

4. Слід визначати завдання, які передбачають з'ясування і корекцію початкового рівня знань. Для досягнення мети вивчення нового навчального матеріалу викладачам необхідно визначити початковий рівень знань курсантів, який буде відправною точкою для подальших дій. Для визначення початкового рівня слід проаналізувати види соціальної діяльності, що виконують майбутні офіцери, їх зміст і структуру. Такий аналіз дозволить виділити необхідні знання, уміння, навички, отримані курсантами при вивченні попередніх дисциплін, тем, курсів для успішного виконання майбутньої оперативно-службової діяльності. На основі результатів цього аналізу викладач має скласти спеціальні завдання, що містять способи самокорекції і самоконтролю для забезпечення початкового рівня знань.

5. Необхідно формулювати алгоритми орієнтовних дій для виконання цільових видів діяльності. Після того, як визначено цілі навчання, базовий рівень знань і умінь, а також підібрано необхідний зміст навчального матеріалу і визначено послідовність його вивчення, доцільно розпочинати організацію процесу засвоєння знань. Для ефективного засвоєння цільових видів діяльності майбутніх офіцерів навчальний матеріал потрібно перетворювати в систему необхідних рекомендацій і орієнтирів. З цього моменту курсанти отримують можливість орієнтуватись на виконання конкретних дій, а викладач – цілеспрямовано управляти процесом та вносити корективи. В процесі такої діяльності забезпечується єдність знань, умінь, переконань, інтеграція в самому процесі навчання.

6. Важливо створити відповідну систему завдань з метою опанування цільових видів пізнавальної і соціальної діяльності. Під завданням розуміється сформульована проблемна ситуація, для вирішення якої слід організувати активну навчально-пізнавальну діяльність. Завдання слід складати таким чином, щоб вони унеможливили спрощений підхід до змісту навчального матеріалу, проте реально формували соціальне мислення курсантів.

7. Викладачам і керівному складу слід чітко усвідомлювати, що кінцевою метою навчальної діяльності курсантів є формування умінь вирішувати соціальні завдання, знаходити компроміс в різних життєвих ситуаціях. З огляду на це основні види діяльності курсантів на заняттях повинні бути спрямовані на вирішення дидактичних завдань, які відображають реальний стан відносин у суспільстві та професійній діяльності. При цьому пропонується використовувати комплекс різних форм та методів організації проведення занять: вирішення ситуаційних завдань, дискусії, рольові ігри, тренінги, «мозковий штурм» тощо.

8. Необхідно сприяти складанню індивідуального плану навчальної діяльності кожного курсанта. Зазначений план потрібно складати з урахуванням психолого-педагогічних закономірностей процесу засвоєння системи професійних знань. Він має містити такі основні етапи:

- формування інтересу до навчальної дисципліни, процесу пізнання і з'ясування мети навчальної діяльності;
- початкове засвоєння курсантом цільової діяльності з використанням завдань-моделей;
- засвоєння змісту майбутньої діяльності на основі практичних дій;
- перехід до самостійної діяльності;
- остаточне відпрацювання необхідних навичок [2].

Щоб скласти план навчальної роботи, який містить зазначені етапи, необхідно визначити: які конкретно завдання (задачі), в якому обсязі повинен вирішувати курсант на кожному етапі; на які зразки діяльності він буде орієнтуватись; у яких умовах повинен проходити кожен етап і в яких формах аудиторних і поза аудиторних занять його можна реалізувати.

9. Важливо передбачати вибір оптимальних організаційних форм проведення аудиторних занять і самостійної підготовки курсантів. Впровадження стандартів гуманітарної освіти у вищому навчальному закладі поставило перед практиками завдання введення складних цільових форм занять інтеграційного типу: творчих, колективних – за характером діяльності; гуманітарних – за спрямованістю; фундаментальних – за своїм змістом; соціалізуючих – з орієнтацією на кінцеві результати.

Слід ураховувати, що кожне навчальне заняття – це єдина педагогічна система, для якої характерні педагогічна цілісність, внутрішнє логічне поєднання окремих частин, взаємообумовлена діяльність викладача і курсанта, наявність між ними зворотного зв'язку.

10. При виборі форми заняття необхідно використовувати наявну інформацію про оптимальні за даних умов дидактичні системи і засоби їх реалізації в навчальному процесі, наявність програмної документації та методичних матеріалів, основної та додаткової літератури, технічних засобів навчання тощо. В сучасних умовах модернізації навчального процесу слід відходити від пасивності сприйняття навчального матеріалу.

11. Слід виважено підходити до розробки й застосування завдань поточного та підсумкового контролю знань й умінь. Для того щоб забезпечити контроль і корекцію процесу та результатів навчальної діяльності, викладачеві необхідно володіти навичками складання контрольних завдань, за результатами виконання яких можна було б зробити висновки про ступінь оволодіння навчальним матеріалом та вносити необхідні корективи у цей процес. Для складання таких завдань можна використати тестову методику оцінки знань, яка передбачає створення адекватних завдань і еталонів їх вирішення. Однак тестові завдання слід застосовувати в комплексі з традиційними методами і формами контролю.

12. Необхідно виявляти ініціативу щодо внесення змін у навчальні плани, робочі навчальні програми, систематично проводити аналіз підручників, навчально-методичних посібників. Можна констатувати, що навчальні плани – це нормативні документи, які визначають узагальнений алгоритм професійної підготовки курсантів за відповідним напрямом підготовки, на основі якого визначається навчальна діяльність і викладачів, і курсантів. З огляду на це, успішність навчальної діяльності залежить від повноти та якості реалізації окремих її елементів, досягнення визначених функцій, зокрема функції соціалізації.

13. Підручник (навчальний посібник) полегшує процес ознайомлення з новим навчальним матеріалом, забезпечує взаємодію сфер викладання, засвоєння знань і керівництва цим процесом. Саме тому, з метою ефективної реалізації функції соціалізації при вивченні гуманітарних дисциплін, підручники та навчальні посібники повинні відповідати ряду вимог: забезпечувати змістовне наповнення навчальним матеріалом, активну пізнавальну діяльність курсанта, розвиток його соціального мислення, формування творчих здібностей, розуміння особливостей майбутньої професійної діяльності [4].

Висновки... Таким чином, слід зазначити, що впровадження даного дидактико-методичного комплексу дозволить удосконалити існуючу систему професійної підготовки майбутніх офіцерів, спрогнозувати можливі проблемні моменти в організації навчального процесу, забезпечити ефективність процесу соціалізації курсантів у вищому навчальному закладі та сприятиме формуванню соціокультурних цінностей при викладанні гуманітарних дисциплін.

Дослідження перспективи подальших розвідок у даному напрямку... Питання прогнозування можливих проблемних моментів в організації освітнього процесу, забезпечення ефективності процесу соціалізації курсантів у вищому навчальному закладі та сприяння формуванню соціокультурних цінностей при викладанні гуманітарних дисциплін може бути підґрунтям для подальших наукових розвідок у запропонованій проблемі.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская; отв. ред. В. А. Лекторский. – М. : Наука, 1980. – 335 с. / *Abulxanova-Slavskaya, K. A. Deyatel'nost i psixologiya lichnosti (Activities and personality psychology)*, Moscow, 1980, 335 p. [in Russian].
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогических технологий / В. П. Беспалько // Вестн. высш. шк. – 1988. – № 1. – С. 3 – 11. / *Slagaiemye pedagogicheskix tekhnologij (The terms of educational technology)*, Vestn. vyssh. shk., 1988, № 1, pp. 3 – 11 [in Russian].
3. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості / Бех І. Д. // Педагогіка і психологія : наук. журнал / гол. ред. Ничкало Н. Г. – 1997. – № 1. – С. 124–129. / *Duxovni tsinnosti v rozvytku osobystosti (Spiritual values in personality development)*, Pedagogika i psixologija, 1997, № 1, pp. 124–129. [in Ukrainian].
4. Бондар В. Дидактичне забезпечення управління процесом навчання / С. П. Бондар // Освіта і управління. – 1997. - №2. – С. 85 – 101. / *Dydaktychne zabezpechennja upravlinnja protsesom navchannja (Didactic support of learning management)*, Osvita i upravlinnja, 1997, №2, pp. 85 – 101. [in Ukrainian].
5. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості / Т. В. Бутківська // Цінності освіти і

виховання / за заг. ред. О. В. Сухомлинської. – К., 1997. – С. 27–31. / *Problema tsinnostej u sotsiolizatsiji osobystosti (The problem of values in the socialization of the individual)*, Tsinnosti osvity i vykhovannja, Kyiv, 1997, pp. 27-31. [in Ukrainian].

6. Дудорич С. М. Формування патріотичних цінностей у студентів коледжів засобами краєзнавчо-пошукової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Дудорич С. М. – Миколаїв, 2010. – 22 с. / *Formuvannja patriotychnyx tsinnostej u studentiv koledziv zasobamy kraeznavcho-poshukovoji dijalnosti (Formation of the patriotic values among college students by means of local activity)*, Mykolajiv, 2010, 22 p. [in Ukrainian]

7. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – К. : Укр.-фін. ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с. / *Krasa pedagogichnoji diji (Beauty of pedagogical action)*, Kyiv, 1997, 302 p. [in Ukrainian].

8. Кон И. С. Социология личности / Игорь Семенович Кон. – М. : Политиздат, 1967. – 383 с. / *Sociologija lichnosti (Sociology of personality)*, Moscow, 1967, 383 p. [in Russian].

9. Тушко К. Ю. Особливості дидактичного забезпечення формування економічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у ВВНЗ / К. Ю. Тушко // Науковий вісник Чернівецького університету [Вип. 723. Педагогіка та психологія] : зб. наук. праць / наук. ред. Руснак І. С. – Чернівці : Чернівецького нац.ун-ту, 2014. – С. 308 – 316. / *Osoblyvosti dydaktychnogo zabezpechennja formuvannja ekonomichnoji kompetentnosti majbutnix ofitseriv-ghbkordonnykiv u VVNZ (Features of didactic formation of economic competence of future border guard officers in military higher institutions)*, Naukovyj visnyk Chernivetskogo universytetu, Chernivtsi, 2014, Vol 723, pp. 308 – 316. [in Ukrainian].

10. Діденко О. В. Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх офіцерів-правоохоронців: зміст, структура та особливості / Олександр Васильович Діденко // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. Діденко О. В. – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013_2/zmist.html. / *Lingvosotsiokulturna kompetentnist majbutnix ofitseriv-pravoohorontsiv: zmist, struktura ta osoblyvosti (Lingvosocialcultural competence of future officers of law enforcement authorities: the essence, structure and features)*, Visnyk Natsionalnoji akademiji Dershavnoji prykordonnoji slushby Ukrainy, 2013, Vol. 2, [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2013_2/zmist.html. [in Ukrainian]

Дата надходження статті: «28» жовтня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «09» листопада 2016 р.

Рецензенти:

Діденко О. – доктор педагогічних наук, професор
Мірошніченко В. – доктор педагогічних наук, професор

Новікова Тетяна – доцент кафедри німецької та другої іноземної мови Національної академії Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук, e-mail: tanya_mistress@mail.ru

Novikova Tetiana – assistant professor of german and the second languages department of National Academy of the State Border Guard Service named after Bohdan Khmelnytskyi, candidate of pedagogical sciences, e-mail: tanya_mistress@mail.ru

Цитуйте цю статтю як:

Новікова Т. Дидактико-методичний комплекс забезпечення процесу формування соціокультурних цінностей майбутніх офіцерів-прикордонників / Тетяна Новікова // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 21. – С. 114–118.

Cite this article as:

Novikova T. Didactic and Methodical Complex of Formation Process Providing of Socio-Cultural Values of Future Border Guard Officers, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 21, pp. 114–118.